

RETRAT N. 17
JOAN OLIVA I MILÀ
(1858-1911)
Santi Barjau i Rico

PRESENTACIÓ

En ocasions certament extraordinàries, tenim el goig d'assistir personalment al sorgiment de persones que, marcades pel destí, esdevenen un referent vital per a tot un col·lectiu. Joan Oliva va ser, segur, un d'ells. Aquells que el temps finalment els fa justícia, que la força de les seves idees i dels seus projectes s'imposen més enllà de la seva mort o de la simplificació de la seva llegenda.

Oliva va ser un avançat al seu temps. Possiblement, en situacions diferents i en àmbits diferents estariem parlant d'un personatge de renom internacional. Però, a banda de les seves activitats i propostes que van donar contingut a l'impuls cultural de Catalunya en la frontera de dos segles, Joan Oliva era un apassionat de la seva feina.

Un apassionament que va saber transmetre, de forma callada però immensament tangible, i ho va fer des de la paraula escrita, conjuminant el contingut i el continent des de la seva impremta, fàbrica incessant del coneixement. Va construir, dia a dia, nous fonaments del saber i els va transmetre als seus conciutadans. Aquest esperit va motivar, de ben segur, un important avanç de Vilanova i la Geltrú, perquè és amb el coneixement, amb la cultura que els pobles avancen i evolucionen.

Malgrat tot, aquest esforç no va ser percebut en tota la seva mesura per qui va rebre aquest regal, i és ara, quan ens adonem de la importància del seu llegat, que podem honorar i perpetuar el seu missatge. No tan sols recordant-lo a través d'escrits i homenatges, sinó també vivint la ciutat i el coneixement amb la mateixa passió que ens va transmetre. Desenvolupant el saber és com millor podem retre-li aquest homenatge, i sobretot esperar, si el destí ens és propici, que sorgeixin entre nosaltres persones amb l'esperit i la passió de Joan Oliva.

SIXTE MORAL I REIXACH
Alcalde de Vilanova i la Geltrú

JOAN OLIVA MILÀ, IMPRESSOR I BIBLIOTECARI

(Sant Pere Ribes, 1858-Vilanova, 1911)

Joan Oliva Milà és una de les figures que va contribuir a donar esplendor a la vida cultural vilanovina i, per extensió, catalana, de final del segle XIX i principi del XX. El recordem per la seva tasca a la Biblioteca Museu fundada per Víctor Balaguer, en la qual des del començament va ser el fidel executor de la voluntat del patrici, polític i poeta. Però també, i de manera destacada, Joan Oliva mereix atenció per la seva activitat d'impressor desenvolupada al seu establiment tipogràfic des del qual, ajudat pels seus fills Víctor i Demetri, va elaborar bells llibres, revistes i altres treballs gràfics de grandíssima qualitat, gràcies als quals el nom de Vilanova i la Geltrú va ser conegut arreu. Al costat d'aquestes dues activitats principals, també va ser escriptor, professor de llengües i va dur a terme moltes altres tasques que anirem veient en aquestes pàgines.

▼ Primers anys w

L'impressor i bibliotecari nasqué el 5 d'octubre de 1858¹ a la masia de can Mironet del Bosc, al terme de Sant Pere de Ribes. Era fill de Bernat Oliva Baldrich, natural de Valls, i de Francesca Milà Artigas. Segons Santiago Vinardell el pare de Joan Oliva seria un home a qui *"el capricho de un abuelo había dejado sin otros recursos que su trabajo, a pesar de ser el primogénito de una acomodada familia"*. El jove Joan hauria rebut classes de Francesc Bonet i Espasa a l'escola de Vilanova entre els anys 1866 i 1870² i, segons Albert Virella, hauria estudiat el batxillerat a l'Institut Lliure de Segon Ensenyament de la mateixa localitat, on entre altres seria condeixeble de Francesc Macià, amb qui mantindria una estreta amistat, i de Francesc Toldrà, pare del músic Eduard.³

Tot i que no estem molt segurs de totes les dates, ja que les fonts que s'hi refereixen no són sempre prou explícites, sembla que Joan Oliva Milà hauria quedat orfe de pare quan només tenia dotze anys (per tant, el 1870), i a partir d'aquell moment hauria hagut de buscar un ofici per tal d'ajudar la família. Com

¹ Tot i que Santiago Vinardell, *Una empresa catalana de Arte Gráfico: La Imprenta Oliva de Vilanova (Keepsake)*, Oliva de Vilanova, Barcelona, 1915, p. 16, dona la data de 1863.

² *La Veu de Catalunya*, 11 desembre 1911.

³ Albert Virella i Bloda, *L'última orla del col·legi lliure de segon ensenyament de Vilanova i la Geltrú, Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer*, (Vilanova i la Geltrú), 6a època, 1980, p. 95-104. Aquest autor reproduceix i comenta una orla que conté els retrats dels estudiants que formaven part de la promoció del 1874, però el personatge en qüestió no hi és anomenat Joan sinó *"José Oliva y Milá"*. Vegeu també Joan Alavedra, *Francesc Macià: El camí cap a la presidència de la Generalitat (1859-1926)*, Curial, Barcelona, 1993, col·l. "La mata de jonc, 21", p. 63.

que aquell any el seu oncle Josep Anton Milà havia esdevingut regent de la impremta on s'estampava el *Diario de Villanueva* (la que seria anomenada més tard Imprenta del Diario), el jove Joan va passar a treballar a l'esmentat taller en qualitat d'aprenent d'impressor, en tasques de caixista, fet que li va obrir definitivament les portes del món de les arts gràfiques.⁴

Però com dèiem, les dates no són indiscutibles: en un *Dietari*, conservat a la Biblioteca Museu Víctor Balaguer, Joan Oliva rememora la seva infantesa entre 1863 i 1868, "quan yo anava cada dia á ajudar el meu oncle Milà, caixista a l'impremta del Sr. Creus (D. Leandre) (...). Allí vaig aprendre la caixa, a l'edat de 5 anys al començar a saber llegir."⁵ I segons afirmà en una altra ocasió –en un escrit del 1900 conservat a la Biblioteca de Catalunya–, el primer sou l'havia guanyat als deu anys, cosa que sembla anticipar en un parell d'anys els seus inicis en l'ofici de la impremta. Potser en un primer moment feia alguna petita feina al taller tipogràfic mentre acabava els seus estudis.

▼ Formació a París i Londres w

En qualsevol cas la formació professional de Joan Oliva es va ampliar a les capitals de França i d'Anglaterra on va fer llargues estades en uns intervals que no podem delimitar però que cal situar cap a l'entorn de l'any 1880. La responsabilitat d'enviar el prometedor jove a perfeccionar-se en dos dels centres més importants de la impremta del seu temps devia ser compartida entre el seu oncle Josep Anton i Víctor Balaguer, que ja projectava fundar a Vilanova una Biblioteca Museu en agraïment per la fidelitat que els electors sempre li havien demostrat.

Joan Oliva treballà doncs com a tipògraf caixista a les cases Motteroz, de París, i Harrison & Sons, de Londres. Tot i que es tracta de dues impremtes actualment no massa conegudes, en aquests establiments l'aprenentatge dels secrets professionals devia ser prou complet, si bé no sabem exactament a quina mena de treballs es dedicaven ni quins eren els seus resultats estètics. En les històries de la impremta Claude Motteroz és recordat sobretot per uns caràcters de lletra que es distingien per la seva legibilitat i, de fet, quan més tard Joan Oliva s'estableixi pel seu compte, més cura tindrà d'utilitzar uns tipus de lletra que tinguin la màxima sobrietat i siguin fàcils de llegir.⁶ No sabem si a can Motteroz va coincidir amb l'afamat tipògraf renovador Francis Thibaudeau, que seria autor d'un *Manuel français de typographie moderne* (París, 1924) i que també serà cèlebre per haver proposat un sistema de classificació dels tipus atenent al remat de la lletra, no

⁴ L'any 1900, amb motiu del cinquantenari del diari vilanoví, Joan Oliva Milà és citat com un dels *Cajistas distinguidos* que havia tingut la publicació: *Diario de Villanueva y Geltrú*, (Vilanova i la Geltrú), 5 agost 1900, p. 6.

⁵ BMVB, *Dietari*, 11 setembre 1901.

⁶ René Ponot, *La création typographique des Français*, a: *Histoire de l'édition française, IV: Le livre concurrenté 1900-1950*, Promodis, París, 1986, p. 350, 360.

molt diferent d'un sistema basat en els ordres arquitectònics que, com veurem, Joan Oliva utilitzarà al seu taller tipogràfic. La impremta de Motteroz formaria part més endavant de les Imprimeries et Librairies Réunies. Joan Oliva sembla haver conservat sempre una relació cordial amb el seu antic instructor parisenc, com es posa de manifest en el fet que encara l'any 1907 l'impressor català li enviarà un exemplar de l'*Anuari Oliva*, i Motteroz en farà una ressenya favorable al butlletí de l'Union Syndicale des Maîtres Imprimeurs de France.

La impremta Harrison té una història encara més rutinària i allunyada de les singularitats. La major part dels llibres dedicats a la tipografia anglesa no tenen en compte aquest establiment tot i que va ser fundat el 1750 a Londres i va arribar a celebrar el segon centenari a ple rendiment. Tot indica que es devia tractar d'un bon taller equipat amb els millors procediments de cada moment i apte per a realitzar amb qualitat les comandes més variades, a preus competitius i en uns terminis de temps raonables, sense innovar però adoptant sempre els estils tipogràfics que estiguessin més en voga. Quan Joan Oliva hi va treballar, la impremta Harrison comptava amb un conjunt d'edificis a la zona londinenca de St. Martin's Lane i atenia nombrosos encàrrecs oficials. Especialitzada també en publicacions acadèmiques, disposava d'alfabets per als idiomes antics, creats específicament per a la casa per especialistes.⁷ En un establiment així, probablement no molt diferent de la casa Motteroz, l'aprenent d'impressor devia tenir l'oportunitat d'aprendre-hi totes les regles de l'ofici. No ens consta que en la seva estada londinenca Joan Oliva coincidís amb el renovador de la tipografia moderna William Morris ni conegués els treballs tipogràfics d'aquest destacat artesà: la seva impremta, la Kelmscott Press, no seria fundada fins el 1891, quan el nostre biografiat ja havia tornat a Catalunya, però evidentment no es pot descartar que li arribés alguna d'informació directa o indirecta sobre aquesta impremta revolucionària amb la qual, anys a venir, el taller d'Oliva Impresor seria comparat.⁸

Segons el seu mestre Motteroz, durant el seu període d'aprenentatge Joan Oliva va esmerçar dos anys a París i un a Londres.⁹ Al llarg d'aquestes estades de treball va completar la seva formació tècnica i al mateix temps va assolir el domini dels idiomes francès i anglès, que anà complementant amb nocions d'altres llenguatges: es defensava bé en italià i àrab, i tenia nocions d'hebreu i de *volapük*, una llengua artificial similar a l'esperanto (que probablement també coneixia). L'idioma alemany no es trobava en principi entre els seus coneixements, però el 1903 (quan ja tenia quaranta-cinc anys) Joan Oliva explicarà a l'hispanòfil Johannes Fastenrath que l'estava estudiant amb alguns companys, en classes

⁷ *Harrison: A family Imprint*, Harrison & Sons Ltd., Londres, 1950, p. 17-20.

⁸ *Keepsake*, 1915, p. 8.

⁹ C. Motteroz, *Remarquable typographie catalane*, *Bulletin de l'Union Syndicale des Maîtres Imprimeurs de France*, [1907?], galerades a l'arxiu Oliva. Vegeu també F.J. Puig Rovira, *Juan Oliva Milá: un villanovés en el mundo del trabajo y de las letras*, *Villanueva y Geltrú*, (Vilanova i la Geltrú), 3 maig 1969, p. 1 i 9.

impartides pel director de l'Escola Superior d'Indústries de Vilanova, Pau J. Riera.¹⁰ Al mateix temps que es perfeccionava com a impressor, les estades a les capitals de França i del Regne Unit li van servir per conèixer les grans biblioteques com per exemple la Nationale de París o la British Library de Londres, en les quals va poder estudiar de primera mà tant els exemplars més notables de la història de la tipografia com els sistemes moderns de classificació i de conservació de llibres,¹¹ coneixements que aplicaria als treballs tipogràfics i a la feina de bibliotecari.

▼ Tornada a Vilanova w

Després del període d'aprenentatge, i quan sembla que anava a instal·lar-se als Estats Units per tal de prosseguir els seus estudis, reapareix establert de nou a Vilanova, en data i circumstàncies no prou aclarides: el diccionari Salvat, dels anys trenta, dóna la data de 1882,¹² però en canvi diversos textos d'Albert Virella i de la premsa del moment ens donen altres notícies, no sempre coincidents. Per exemple el 1881 Joan Oliva ja estaria donant classes de llengües (francesa i anglesa) i de literatura a l'Ateneu Vilanoví, entitat obrera ocupada en la formació dels treballadors.¹³ I al *Dietari* que ja hem esmentat abans, en una anotació corresponent al 7 d'abril del 1903, l'impressor glossa la mort d'un vilanoví anomenat Marrugat amb qui havia començat a intimar "al Octubre de 1880, al tornar yo de França y ensenyar francés al Ateneu". I en canvi, de l'epistolari balaguerià¹⁴ es desprèn que el 1882 Joan Oliva encara freqüentava la capital francesa: en efecte, l'onze de setembre d'aquell any l'escriptor i filòsof Pompeu Gener, des de la ciutat suïssa de Nyon, escrivia a Víctor Balaguer lamentant que, per absència de París, no havia pogut introduir Joan Oliva a la Bibliothèque Nationale. Segurament hem de concloure que entre 1880 i 1882 el nostre personatge aniria alternant estades a Vilanova i a l'estranger fins que es va reintegrar definitivament a la vila.

Com es pot veure, les primeres feines de Joan Oliva a Vilanova se centren sobretot en l'ensenyament. Aquesta dedicació pedagògica no va ser conjuntural. En algun moment –si més no l'any 1885–¹⁵ va impartir classes de francès al col·legi dels Escolapis de Vilanova i no manquen referències a un exercici privat de l'ensenyament d'idiomes: per exemple, va ser professor de francès del futur

¹⁰ Arxiu Històric de la Ciutat, Barcelona, fons Fastenrath.

¹¹ [Pedro Bohigas Balaguer], *Homenaje de la Biblioteca-Museo Balaguer a su primer bibliotecario Don Juan Oliva Milá, fundador de la imprenta Oliva*, Biblioteca-Museo Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 1969.

¹² *Diccionari Enciclopèdic de la Llengua Catalana amb la correspondència castellana*, Salvat Editores, Barcelona, 1930-35, *sub voce* Oliva.

¹³ Albert Virella i Bloda, *L'escola ahir*, p. 19, a: *El setanta-cinquè aniversari de l'Escola Industrial de Vilanova i la Geltrú*, Escuela Universitaria de Ingeniería Técnica Industrial, 1977.

¹⁴ Enrique Miralles, *Cartas a Víctor Balaguer*, Puvill Libros S.A., Barcelona, 1995, p. 266.

¹⁵ Dada aportada per Joan Florensa, de l'Arxiu Provincial dels Escolapis, Barcelona. Vegeu també "La Defensa", (Vilanova i la Geltrú), 9 desembre 1911.

advocat i polític vilanoví Amadeu Hurtado.¹⁶ L'any 1882 Joan Oliva també és esmentat com a redactor d'una revista, *Eco de la Exposición Regional*, segons afirmen Torrent i Tasis al seu treball sobre la premsa catalana,¹⁷ en el que sembla l'inici d'una vinculació més o menys esporàdica amb el periodisme.

v Els fills de Joan Oliva w

En aquells anys Joan Oliva es va casar amb Anna Sala i Bordas, pertanyent a una notable família vilanovina (el germà d'ella, Florenci, seria el pare del pintor Rafael Sala). La parella tindrà dos fills, Víctor i Demetri, que continuaran la tasca iniciada pel seu pare en la impremta familiar. No és aquest el lloc per glossar amb detall la vida d'aquests dos vilanovins il·lustres que portarien per tot el món el nom de la vila natal. Diguem en tot cas que Víctor Oliva Sala (1884-1948) manifestà precoçment una vocació literària que té el màxim exponent en la novel·la *Eros-Christ*, publicada el 1908, però que també donà diversos fruits en el camp de l'erudició sovint sota el pseudònim de "Hèctor Oriol", amb el qual escriví assíduament a la premsa de Vilanova (*Costa de Ponent*), de Barcelona (*Juventut*, *El Poble Català*, *La Tribuna*, *Vell i Nou*, *Revista de Catalunya* ...) i d'altres localitats; també va ser conferenciant i consta com a col·laborador de l'Enciclopèdia Espasa. Llicenciat en ciències històriques per la Universitat de Barcelona, va viatjar a França i Alemanya, on va conèixer de primera mà les novetats tècniques i estètiques de la impremta. Prengué part activa en diverses entitats (Associació d'ex-libristes Ibèrics, Foment de les Arts Decoratives, Reial Cercle Artístic, Cambra Oficial del Llibre, Associació de Bibliòfils de Barcelona...) i participà en congressos. En la seva joventut, vers 1900-1910, va tenir certa dedicació com a dibuixant, àmbit en el qual destaquen sobretot una quinzena d'ex-libris. Destacà per una notable afició a l'esport, que el va dur a escriure a *El Mundo Deportivo* i a *Los Deportes*, entre altres. El seu interès per la cosa gràfica el va dur a col·leccionar diversos materials amb els quals comptava poder crear a Barcelona un Museu del Llibre que va quedar en temptativa. En la impremta acabaria ocupant la plaça de director artístic mentre que el seu germà, Demetri Oliva Sala (1886-1966), havent manifestat més aviat inclinació pels aspectes mecànics de la impressió, n'esdevindria el director tècnic. Els estudis de Demetri a l'estranger també el dugueren a París i sobretot a les ciutats alemanyes de Karlsruhe i Leipzig, que s'estaven convertint en la meca del progrés en la impressió. Tot i que menys actiu que el seu germà, també ens consten les seves aficions esportives, com a motociclista, i artístiques, com a fotògraf, així com la seva participació en el Foment de les Arts Decoratives, Unió Sindical de les Indústries del Llibre, Associació de Bibliòfils de Barcelona, etc.

¹⁶ *Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps*, Ed. Xaloc, Mèxic, 1956, vol. I, p. 199.

¹⁷ Joan Torrent / Rafael Tasis, *Història de la premsa catalana*, Bruguera, Barcelona, 1966, vol. II, p. 267.

v L'activitat a la Biblioteca Museu Víctor Balaguer w

La tasca principal duta a terme per Joan Oliva Milà a partir de la seva tornada a Vilanova va ser dedicada a la naixent Biblioteca Museu llegada per l'escriptor i polític Víctor Balaguer. No és aquí on aprofundirem en la història de la institució vilanovina ni en la vida del prohom que la va fer possible. Diguem però que la Biblioteca Museu Víctor Balaguer (BMVB) es pot considerar una de les primeres biblioteques públiques de Catalunya i el seu museu també pot ostentar l'honor de ser un dels precursors al país. La institució es troba situada encara avui en la seua primitiva –projectada pel mestre d'obres Jeroni Granell i considerada el primer edifici construït de nova planta a Catalunya com a museu i biblioteca–. La primera pedra es va col·locar l'1 de gener de 1882, i s'inaugurava el 26 d'octubre de 1884. Víctor Balaguer hi diposità en aquell moment la seva biblioteca de 12.000 llibres, els quals en morir el fundador ja havien ascendit a uns 36.000;¹⁸ en conjunt la col·lecció, formada no només per llibres sinó també per altres elements com revistes, ex-libris i impresos diversos, arribava als 60.000 exemplars.¹⁹

Joan Oliva ha estat justament reivindicat com a bibliotecari per Montserrat Comas, la qual ha estudiat bé aquest aspecte en un article de la *Revista de Catalunya*.²⁰ Segons aquesta autora, actual titular de la BMVB, els viatges d'estudis i totes les actuacions que Joan Oliva havia dut a terme en el període de joventut ja s'encaminaven a formar-lo com a bibliotecari de la nova institució. Amb els anys, la relació entre mecenes i bibliotecari seria intensa, com ho prova la correspondència creuada entre ells, redactada en castellà i conservada avui a la mateixa institució, on està essent objecte d'edició.

Per encàrrec del patronat que regia els destins de la institució, Joan Oliva va elaborar una sèrie d'escrius relatius al futur funcionament de la biblioteca i a la seva organització, i no només va dedicar grans esforços a l'augment dels fons sinó que simultàniament n'anava fent el catàleg, amb la vista posada en una futura publicació. En un *Proyecto de catálogo sistemático*, del juliol de 1884, Joan Oliva hi planificà l'ordenació que havien de tenir els milers de llibres, segons els criteris apresos a l'estranger i que ja havia expressat el 1882 en una memòria adreçada a Víctor Balaguer.

Quan el centre va obrir les seves portes, el 1884, Joan Oliva ja tenia embastat un sistema de paperetes que facilitaria la realització d'un catàleg de matèries (dividides en dotze seccions) i un altre d'autors, per ordre alfabètic, els quals es relligarien en volums per a la consulta del públic, mentre que uns altres catàlegs,

¹⁸ Víctor Oliva, *La Biblioteca-Museo Balaguer*, *Revista Ibérica de Ex-libris*, II, 2, 1904, p. 42-43.

¹⁹ Segons [Víctor Balaguer], *Memoria leída al dar posesión a la Junta Consultiva de la Biblioteca-Museo-Balaguer de Villanueva y Geltrú*, Oliva, Vilanova i la Geltrú, 1900.

²⁰ Montserrat Comas i Güell, *La Biblioteca Museu Balaguer i Joan Oliva i Milà, bibliotecari*, *Revista de Catalunya*, Nova Etapa, 53, juny 1991, p. 154-159.

els sistemàtics de títols i d'autors, hi serien en fitxes. Aquest concepte de catalogació per matèries a la Catalunya de finals del XIX es pot considerar revolucionari i rigorós, però malgrat l'atenció que Joan Oliva hi va dedicar sembla que el catàleg previst, que havia d'incloure també els fullets, premsa i la resta de materials recollits al centre, no es va acabar de fer mai del tot.²¹

Diguem en tot cas que, segons un escrit enviat el 16 d'octubre de 1913 per Joaquim Basora (que més endavant seria president del patronat de la BMVB) a Víctor Oliva,²² la tasca de Joan no només havia consistit a catalogar els milers de llibres de la biblioteca, sinó que també hi mantenia una "secció de menudències i solemnia. Recollia i classificava menús, targetes, invitacions, postals, segells, anuncis, *crismes*, felicitacions, dibuixos i ex-libris", cosa que revela un gran interès per totes les manifestacions de les arts gràfiques.

Segons el mateix Basora, Joan Oliva també havia elaborat un pla d'ensenyament per als obrers que havia estat lloat pel polític radical Àngel Ossorio y Gallardo i per Francesc Macià, tot i que es va revelar impracticable; i igualment esmentava com a obra de Joan una traducció, de l'anglès, d'un text de l'erudit Albert van de Put sobre la corona doble aragonesa i la divisa dels Borja. Basora resumeix així l'aportació de Joan Oliva: "La seva activitat assombrosa i el seu treball superior a la seva resistència el portà a la ruïna física. (...) En vida no'l van comprendre i mort no l'han sabut jutjar."

Joan Oliva també va ser secretari de Víctor Balaguer i redactor del butlletí de la Biblioteca Museu. A més, tenint en compte que –tal com indica Montserrat Comas– a la institució fundada per Balaguer també es feien tasques d'extensió educativa, amb classes de comptabilitat, història o francès, cal creure que algunes d'aquestes matèries serien impartides per Joan Oliva, el qual segons sembla també tenia el títol de perit mercantil.²³ I el 1888 havia elaborat una memòria i un programa dels dos cursos de tipografia que es pensaven fer a l'escola vilanovina d'arts i oficis i havia establert el pressupost per a la instal·lació del taller on impartir aquests ensenyaments. No sembla que al final s'arribessin a fer aquests cursos, que junt amb els coetanis tallers salesians de Sarrià haurien estat els primers ensenyaments tècnics d'arts gràfiques impartits a Catalunya, disset anys abans que es posés en marxa l'escola de l'Institut Català de les Arts del Llibre.²⁴

Creiem que Joan Oliva també hauria de ser tingut en compte en la faceta de

²¹ Víctor Oliva, *Villanueva y Geltrú, Barcelona. Boletín de la Sociedad de Atracción de Forasteros*, X, 38, segon quart trimestre 1919, p. 58. Albert Virella i Bloda, *Els Oliva de Vilanova, Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer*, (Vilanova i la Geltrú), sisena època, 1983-85, p. 162.

²² *En Joan Oliva, mestre impressor i bibliotecari*, original inèdit, arxiu Oliva

²³ En una il·lustració reproduïda a M.L. Morales, *Los libros del Instituto Gráfico Oliva de Vilanova, I.G. Oliva de Vilanova*, Barcelona, 1934, és anomenat "perito mercantil, bibliotecario y profesor de idiomas".

²⁴ BMVB, *Dietari*, 9-13 juny 1888.

museòleg, que ha estat menys valorada, però que sembla indiscutible en el context de la instal·lació i manteniment de les sales de Belles Arts, Arqueologia, Etnologia i Arts Decoratives de la Biblioteca Museu. Una altra activitat a la qual dedicà els seus coneixements va ser l'ordenació de l'Arxiu Municipal vilanoví.²⁵ De fet sabem que Joan Oliva havia estat membre de l'Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa.²⁶ Albert Virella l'anomena "home de set oficis" en reconeixement a la seva dedicació a tasques tan diverses.²⁷

v Joan Oliva, escriptor w

Com a escriptor, a més de nombrosos textos per al *Boletín de la Biblioteca-Museo-Balaguer* i altres revistes, es deu a Joan Oliva el llibre *Breu Compendi d'Història de Catalunya* (1901). Aquest volum, concebut des d'una perspectiva nacionalista, està estructurat a manera de catecisme amb lliçons de preguntes i respostes. L'autor, en un prospecte promocional, afirma preferir la narració de fets de la història econòmica, social i cultural del país, més que no pas les batalles, ja que no estima la guerra. També hi diu que no serva rancúnia contra els que han precipitat la desgràcia de Catalunya, i creu que les penalitats del país realment no són degudes a la malvolença dels territoris veïns com a tals, sinó causades per l'ambició dels seus governants. També promet no amagar els vicis del país ni exagerar-ne les virtuts, i basa el seu treball en el concepte de civilització.

Al primer volum de la *Revista Gràfica*, òrgan de l'Institut Català de les Arts del Llibre aparegut el 1900 i dedicat en aquella ocasió a Gutenberg, Joan Oliva Milà publicava l'article *Senzill ensaig de classificació dels caràcters tipogràfics*, que preveia facilitar la tasca dels caixistes mitjançant una divisió dels tipus basada en els ordres de l'arquitectura vitrubiana. Preveia fer analogies entre la més o menys gran complexitat dels caràcters i els ordres toscà, dòric, jònic, corinti i compost, als quals s'afegien les categories de gòtic i manuscrit. El sistema, utilitzat realment per Joan Oliva en la seva impremta, es completava amb una sèrie de paràmetres com per exemple rodó – cursiu; quadrat – estret – ample – compacte (considerant com a base la M majúscula); o regular – gras – magre (referit al traç del pal), i finalment tenia en compte la mida del caràcter i, si feia falta, un nom propi extret del creador o fonedor de la lletra. Considerava que així s'evitarien els noms poc clars o capriciosos presents als catàlegs de les foneries tipogràfiques o a les caixes de les imprentes.

Joan Oliva també va redactar *Los deu manaments del estampador pera compondre expertament ab los caracters gotichs antichs*, inclosos en un opuscle

²⁵ Josep Ivern, *Per una història de Vilanova i la Geltrú*, *Butlletí de l'Associació d'Alumnes Obrers de l'Escola Industrial*, (Vilanova i la Geltrú), 24, octubre 1925, p. 6-8.

²⁶ *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa*, IV, 1904, p. 616.

²⁷ Albert Virella i Bloda, *Els anys tristos (1881-1900). Crònica de la decadència de Vilanova i la Geltrú*, Institut d'Estudis Penedesencs, [Vilanova i la Geltrú], 1992, p. 102.

del 1904 dedicat a mostrar les possibilitats del nou tipus Gòtic Incunable dissenyat per Eudald Canibell. Aquests manaments, que “dedica a son fratern amich Canibell”, són escrits en un català arcaic i contenen indicacions genèriques (estimar la lletra gòtica per damunt de totes les altres lletres d’impremta, honorar la memòria de Gutenberg i els estampadors del segle xv o estudiar els llibres dels primers cinquanta anys de la impremta) i específiques (com utilitzar els diversos tipus de r, d o s; com espaiar; no oblidar que els paràgrafs s’han d’iniciar amb calderons i no abusar de les abreviatures) i, igual que en el passatge evangèlic, es resumeixen en un de sol: “Estimar los caracteres gotichs antichs y compondrels ab ple coneixement.”

Segons anota al seu *Dietari*, cap a 1887-90 Joan Oliva havia col·laborat amb diversos articles en una *Guía de España*, no identificada, i amb Canibell va intervenir en l’acabament i edició (1905) d’una monumental bibliografia cervantina iniciada per Leopold Rius. Joan Oliva també devia escriure articles a la revista *Costa de Ponent*, impresa als seus tallers, ja que alguns textos de l’any 1906 duen les firmes “J.O.M.”, “M.O.J.” i “J.O. Maily”, que li semblen atribuïbles. No sabem si també li corresponen altres treballs publicats en altres llocs amb les inicials J.O.M., com el llibre *Lo Benet i la Cristina*, aparegut el 1897 a la “Biblioteca de La Renaixença”.²⁸ Igualment va col·laborar al periòdic vilanoví *La Defensa*, segons una anotació del *Dietari* (1 febrer 1907) i va participar a l’anuari dels Jocs Florals de Colònia, organitzats per Johannes Fastenrath. Altrament, al diccionari enciclopèdic Salvat es diu que “havia traduït diverses obres i inserit, amb inicials o pseudònims, en la premsa de Catalunya, articles excel·lents de records personals.” Josep M. de Sucre, en un estrany passatge de les seves memòries, atribueix a Joan Oliva la traducció de la novel·la d’Edward Bellamy, *Looking Backward or 2000-1887*.²⁹

▼ Creació de la impremta w

Però sobretot la figura de Joan Oliva destaca en qualitat d’impressor. Aquí ens haurem de referir de manera forçosament breu a les vicissituds de la instal·lació del seu establiment vilanoví i a les diferents obres que s’hi estampanan.

El taller iniciat per Joan Oliva Milà el 1899 a Vilanova i la Geltrú i anomenat inicialment Oliva, impressor o Oliva, tipògraf va estar instal·lat en vida del fundador en dos locals diferents fins que, l’any 1915, va ser traslladat a Barcelona per Víctor i Demetri Oliva, els quals en homenatge al seu pare el van rebatejar Oliva de Vilanova, impressor, tal com molts clients l’anomenaven col·loquialment;

²⁸ Josep M. Figueres i Artigues, *El primer diari en llengua catalana: Diari Català (1879-1881)*, Institut d’Estudis Catalans, Barcelona, 1999, p. 237.

²⁹ José Mª de Sucre, *Memorias, II: los primeros pasos del 1900*, Editorial Barna S.A., Barcelona, 1963, p. 64. Dec aquesta referència a Francesc X. Puig i Rovira.

més tard, des del 1930, passà a dir-se Institut Gràfic Oliva de Vilanova. L'establiment (que no s'ha de confondre amb el d'uns impressors de Girona – Narcís i Anton Oliva, entre altres– que havien treballat entre els segles XVIII i XIX) subsistí fins a dates ben recents, el 1983.

En l'interior de la Biblioteca Museu Balaguer, Joan Oliva hi tenia unes caixes de tipografia i un tòrcul per a estampar manualment i feia servir aquests materials per tal de crear els impresos que la institució necessitava en el seu funcionament quotidià. Segons declarà ell mateix, les seves primeres passes com a impressor van tenir lloc el maig del 1896, quan va instal·lar una premsa tipogràfica de ferro, de segona mà, que des del 1850 havia pertangut al *Diario de Villanueva*: es tractava de la primera premsa de ferro que hi havia hagut a Vilanova. Els primers treballs anotats per Joan Oliva al seu *Dietari*, entre juny i setembre del 1896, són unes targes amb la imatge de la Biblioteca Museu o amb retrats i autògrafs de Balaguer.

L'any 1899 aquestes temptatives prenen forma definitiva amb la fundació d'un taller tipogràfic obert a tota mena d'encàrrecs públics. La iniciativa comptava, ben segur, amb el beneplàcit dels dirigents de la institució balagueriana: les primeres realitzacions importants del nou taller seran el *Boletín de la Biblioteca-Museo-Balaguer* i alguns textos escrits per membres del seu patronat. La nova impremta s'instal·là en un local de la rambla de la Llibertat, 53, que feia cantonada amb la rambla de Tomàs Ventosa, 20 i obrí les portes el 26 d'octubre de 1899. En una carta publicitària l'impressor justificava la creació de l'establiment apel·lant a un argument d'orgull local:

Troband qu'és una viva llàstima que, per diverses causes, deixin de ferse o vinguin de fora de Vilanova executadas muchas feynas d'impremta que no haurian de sortir d'aquí, he establert un taller de tipografia propi pera satisfacer aquesta necessitat tan generalment sentida.

Joan Oliva ofería una execució de gran pulcritud, realitzada amb materials de primera sobre diverses qualitats de paper "resistent i agradable". Detallava les especialitats de la casa i es comprometia a corregir ortogràficament els textos que li arribessin escrits en català, castellà, italià, francès o anglès. No sabem amb exactitud quin utilitatge tenia Joan Oliva a Vilanova,³⁰ si bé Josep M. Roviralta dirà que es tractava de "pobres màquines que tenien més anys que tots els treballadors plegats."³¹ Seguint les doctrines més modernes, posades de moda per William Morris, Joan Oliva instal·lava el seu taller amb un nombre reduït de tipus acuradament seleccionats. Ja des dels primers anys la impremta Oliva es va especialitzar també en treballs singulars en alfabetos inusuals (grec, àrab, hebreu),

³⁰ Segons el *Dietari*, el 2 de setembre de 1899 havia anat a Barcelona amb el seu cunyat Florenci Sala per tal de fer el "*pedido imprenta*". En aquella data va conèixer personalment Eudak Canibell.

³¹ J.M. Roviralta, *Els tres Olives* (1907), manuscrit inèdit, arxiu Oliva.

notació musical, etc.

Als diversos impresos ocasionals (paper de carta, fullets volants, publicitat d'actes i tota la varietat d'allò que la premsa tècnica de l'època anomenava *remenderia*) es troben inscrites unes xifres correlatives que ens il·lustren sobre la quantitat de treballs estampats per la casa. Vegem unes dades triades a l'atzar: un imprès del 1900 porta el numero 226; en un altre del 1903 s'arribava ja als 2.000 treballs diferents estampats al taller Oliva, i el 1910 s'assolia la xifra de 5.589. Aquestes dades indiquen que la impremta tenia uns ritmes de treball prou elevats i sobretot fan que ens adonem de la proporció veritablement baixa d'impresos que s'han conservat en relació amb el total de realitzacions de la impremta.

Tenim més sort en el cas dels llibres i de les revistes, ja que gràcies al zel de les biblioteques públiques i sobretot als col·leccionistes privats podem gaudir actualment de reculls quasi exhaustius dels treballs més interessants fets per la casa Oliva a Vilanova, en els anys que estigué actiu el seu fundador.

De fet, el primer any d'existència la impremta no sembla posseïda de gaire activitat. Si descomptem la revista de la BMVB i uns quants centenars de treballs de *remenderia*, només hi ha quatre treballs de l'any 1900 que, temps a venir, seran considerats dignes de figurar en una llista de llibres de la impremta, inclosa a l'*Anuari Oliva*.

Des del primer treball, els llibres d'Oliva solien incorporar una marca o senyal identificatiu. En els primers casos consistia en un dibuix obrat pel pintor Bonaventura Casas de Valls, un cercle amb el símbol tradicional de la impremta (una àguila que sosté en les seves urpes uns tampons d'entintar) i porta el lema de la casa, "Treballa ab pulcritud i en l'art confia", que defineix a la perfecció les intencions d'humilitat artesanal amb què Joan Oliva s'enfrontava al seu ofici. Cap al 1901 es va adoptar un disseny d'Eudald Canibell, de format rectangular, al centre del qual un cercle, amb el nom "Oliva / Impressor" apareix rodejat pel lema abans esmentat; al damunt del cercle una creu, com en les marques dels impressors antics, i l'escut vilanoví, tot rodejat d'un ornament vegetal; a la base, el nom de Vila Nova. Esporàdicament es faran servir altres dissenys. Cap al 1907 el senyal de la casa se substituirà per un altre que serà el definitiu; aquest nou senyal, que combina les lletres O I, va ser dissenyat per Víctor Oliva inspirant-se directament en una marca atribuïda a l'impressor Nicolas Jenson, actiu a Venècia el segle XV.

El maig del 1903 el taller va passar a la rambla de Tomàs Ventosa, 27. Devia ser en l'exterior d'aquest local que es va col·locar una ensenya identificativa, glossada per Josep Pijoan en un article de *La Veu de Catalunya*:³² es tractava d'un gall i un lleó, que el fill de Joan Oliva havia dibuixat a partir de rajoles catalanes antigues

³² J. Pijoan, *Anuari Oliva. Imprempta Joan Oliva, de Vilanova, La Veu de Catalunya*, 1 juny 1907.

conservades a la Biblioteca Museu Víctor Balaguer. Segons un anunci d'Oliva Impressor, aparegut el 1904 a la *Revista Gràfica*, les especialitats de la casa eren les següents:

Estampaciones artisticas. Impresos de estilo gótico destinados a solemnidades. Ediciones de bibliófilo. Reproducción de incunables. / Autotipias y tricromías. Trabajos policromos de lujo. Documentos comerciales.

▼ Soci de l'Institut Català de les Arts del Llibre i del FADw

Malgrat no pertànyer al grup promotor de l'Institut Català de les Arts del Llibre (potser a causa de la seva residència extrabarcelonina), Joan Oliva mantingué des del començament unes bones relacions amb aquest organisme que reunia la flor i la nata de les arts gràfiques de l'època i, sobretot, amb alguns dels seus membres. Així, per exemple, el 1899 havia estat proposat com a vocal en el concurs pel qual s'havien d'escollir els programes o plans d'estudis per a la futura Escola Pràctica Professional d'Arts Gràfiques que s'anava a crear a Barcelona i a la biblioteca de la qual farà donació d'algunes obres de la seva impremta, com ara la seva *Història de Catalunya*, o l'*Anuari Oliva*.³³

A la Biblioteca de Catalunya–Bergnes de las Casas, enmig dels papers pertanyents a l'Institut Català de les Arts del Llibre, es conserva una carta, amb capçalera de la Biblioteca-Museo-Balaguer. Villanueva y Geltrú, que Joan Oliva envià als tipògrafs reunits a Barcelona en un banquet d'homenatge a Gutenberg, reunió a la qual ell no podia assistir. És una bona descripció del seu ofici, i per això la reproduïm íntegrament:

Pensant en Guttenberg, impressors y caixistas, caixistas y impressors, havem treballat y treballarem. A Guttenberg devem tot lo que som; però poch, sigui dit sens orgull ni modestia, li devem tant com l'humil company que, desde un raconet de poble y entre las caixas y prempsas d'una petita impremta, os demana qu'accepteu am benevolencia la seva coral enhorabona, mentres reunits celebren amb entusiasme l'aniversari del gran patró de l'estampa tipogràfica. Perqué a Guttenberg haig d'agrair els primers diners portats am satisfacció a casa a l'edat de deu anys; a Guttenberg, la poca instrucció acadèmica qu'he pogut rebre; a Guttenberg, l'estada a las capitals de Fransa y d'Inglaterra, treballant del ofici; a Guttenberg l'honorós encàrrech de servir la Biblioteca fundada per Víctor Balaguer, exemple de generositat y altruisme; a Guttenberg, l'elemental taller qu'avuy m'aixeca fins a ser company vostre; a Guttenberg, en fi, l'emoció més forta y pura de la meva vida, el goig inmens de tenir entre las mans, veyent-lo, tocant-lo, fullejant-lo, confós d'admiració y respecte, l'exemplar de l'hermosíssima Bíblia del Museu Britànich, per Guttenberg estampada amb aquell incomparable sentiment

³³ Segons l'interessant *Llibre Registre d'Entrada pera'ls volums de la biblioteca del Institut Català de les Arts del Llibre*, Bergnes, fons ICAL.

artístich al cual may més ningú ha pogut pretendre.

¡Gloria a Guttenberg!

A tots salut desitja vostre company de Vilanova, Oliva. 24 de Juny del 1900.

No va ser fins l'any 1903 que va ingressar com a soci efectiu de l'Institut Català de les Arts del Llibre. La junta directiva de l'entitat el va acceptar en la sessió del 8 d'abril, al mateix temps que a Rossend Serra i Pagès i al dibuixant Triadó. Aquest ingrés va coincidir amb l'encàrrec fet a Joan Oliva per tal que imprimís la *Revista Gràfica* de l'Institut Català als seus tallers vilanovins.

En canvi ens queda el dubte de si en algun moment l'impressor i bibliotecari vilanoví havia estat soci del Foment de les Arts Decoratives (FAD). El juny del 1916 la revista *Vell i Nou* contenia la nota següent:

La Societat Foment de les Arts Decoratives ha acordat col·locar el retrat del difunt mestre impressor En Joan Oliva i Milà, fundador del taller que porta son nom, a la galeria d'artistes decoradors de mèrit que va formant a son estatge del carrer de Valldonzella.³⁴

Aquesta informació encara no ha pogut ser contrastada als viatgers arxius del FAD, però creiem que pot haver-hi alguna confusió: realment vers 1915-17 s'havia iniciat aquesta galeria i la personalitat honorada havia estat el daurador Antoni Oliva Peradejordi (1846-1914), que a més tenia el mèrit afegit d'haver estat vocal del primitiu Centre de les Arts Decoratives, el 1894. I l'apel·latiu de "decorador" li escau més a aquest que no al nostre tipògraf.³⁵

▼ Funcionament de la impremta w

No coneixem gaire noms de treballadors de la casa al llarg de la seva existència. Montserrat Comas ens diu que un tal Soler, aprenent al taller Oliva, va acabar fundant amb altres la impremta Econòmica de Vilanova i la Geltrú,³⁶ però escasseja altra informació pel que fa als primers anys. Sabem també ben poca cosa sobre la situació econòmica del taller tipogràfic des que Joan Oliva l'instal·là, tot i que no manquen les referències a una existència precària. El 1903 l'impressor va subscriure un pagaré a favor de J. Francesc Ricart Marrugat (pare del pintor i gravador Enric-Cristòfol Ricart), per una quantitat de 1.500 pessetes anuals, amb un interès del 5 %, i prorrogable per anys amb caràcter indefinit. L'associació va anar funcionant entre el 1904 i el 1907 però sembla que el 1909 Joan Oliva patí

³⁴ *Societats, Vell i Nou*, II, 28, 30 juny 1916, p. 95.

³⁵ Josep Mainar / Josep Corredor-Matheos, *FAD 80 anys, dels bells oficis al disseny actual*, Editorial Blume, Barcelona, 1984, p. 31, 39-40.

³⁶ Montserrat Comas i Güell, *Carnaval 1988 Vilanova i la Geltrú. Programa*, Comissió de Carnaval, Vilanova i la Geltrú, 1988, p. s/n.

serioses dificultats. En una carta a Ricart Marrugat li explicava que:

El creixement de l'impremta s'ha emportat totes les meves economies y l'obligació contreta de pagar interessos del capital de 20.000 ptes. que'm deixà 'l conyat Florenci Sala y d'amortisar 1.000 ptes. anuals me fan anar ab molta pena. Tu sabs com estich ab el Banch, després de l'estafada de 19.000 ptes. de que vaig ser víctima per la meva debilitat ingènita d'afavorir a tots els qu'he pogut ajudar.

També havia tingut problemes personals, però afirmava que:

Com que tant els de casa com jo treballam de dia y de nit pera sortir d'aquesta penosa situació y no'ns falta feyna, esperem confiadament en sortir victoriosos. Si no fos aixís, ens quedaria el consol de no haverse perdut per culpa nostra.³⁷

Ja en vida de Joan Oliva Milà els seus fills esdevingueren comanditaris de la impremta, i per això en els colofons dels llibres estampats els anys 1908-1910 apareix la indicació "S.C.", *societat en comandita*. En morir els seus pares, Víctor i Demetri van passar a ser propietaris de l'establiment, tal com ja havia previst Joan Oliva en fundar-lo.

▼ La impremta considerada com una de les belles arts w

En temps de Joan Oliva als seus tallers es van experimentar una sèrie de novetats tècniques, la més destacada de les quals és probablement un sistema vagament "japonés" d'impressió de colors difuminats, *"reinventado por los Oliva, que constituye un verdadero enigma para los inteligentes en la materia"*.³⁸ També s'esmenta com una novetat el fet d'imprimir amb tintes blanques o de tonalitats clares sobre cartolines de to fosc. Però en general, encara avui admirem els treballs del taller vilanoví per la gran pulcritud del seu disseny i de la seva estampació. Tal com deia anys més tard un antic treballador de la casa,

*Los Oliva eran 'gente de oficio' y poco de negocio a ultranza, aunque sus precios fuesen de bs más elevados (...). Para ellos, un trabajo 'bien terminado' equivalía a una etiqueta más de calidad profesional insuperable. (...) Lo que importaba, por encima de todo, era que la tipografía y la impresión –fuese en negro o en color– respondieran en importancia al fin deseado: dar brillo y conservar el prestigio de aquel pie de imprenta.*³⁹

La impremta Oliva participà en diverses exposicions locals i internacionals, en les quals mostrava la qualitat dels seus treballs i n'obtenia una sèrie de guardons que significaven una acció divulgadora dels seus productes i del prestigi de la casa.

³⁷ Arxiu Oliva.

³⁸ Vinardell, *Artes Decorativas, Pequeñas Monografías de Arte*, s/d, p. 8.

³⁹ Andrés Martínez, *El Instituto Gráfico Oliva de Vilanova*, Destino, XXXII, 1.652, 31 maig 1969, p. 3, 5.

Probablement una de les primeres vegades que Joan Oliva va participar en un certamen d'aquesta mena fou l'*Exposició Internacional d'Atenes*, del 1903, on obtingué una medalla de plata. El 1905 la participació en una *Exposició d'Indústries Locals*, celebrada del 5 al 15 d'agost als salons del Foment del Treball de Vilanova i la Geltrú reportà a l'impressor un diploma. En aquesta exposició els socis de l'entitat mostraven els seus productes, i en concret Joan Oliva hi portava els seus materials a la secció sisena, dedicada a impresos i treballs tipogràfics.⁴⁰ Va aconseguir un altre diploma en la *Manifestació d'Art aplicat a la Indústria* celebrada a Terrassa el juliol de 1908. A la *VI Exposició Internacional de Belles Arts de Barcelona*, celebrada el 1911, els Oliva hi presentaren sis quadres amb diversos llibres, programes, portades per a catàlegs i diplomes. Per aquestes obres van ser premiats amb una medalla de segona classe.⁴¹ Aquell any també exposaren a la *Exposición Nacional de Artes Decorativas* que se celebrà a Madrid: la tramesa consistia en uns diplomes i altres obres. Però el 1911 destaca sobretot per l'exposició que la impremta Oliva va fer amb la major part dels seus treballs tipogràfics al Saló Reig de Barcelona, situat al passeig de Gràcia, 27. Va estar oberta des de mitjan d'abril i de fet constitueix una de les últimes alegries de Joan Oliva abans de la seva mort el desembre d'aquell mateix any. A la premsa aparegueren diverses ressenyes sobre la mostra de la sala Reig, en les quals s'exalçava la qualitat dels materials exposats. Un columnista de *La Tribuna* afirmava que l'exposició era "*una glorificación del trabajo manual*",⁴² mentre que un altre periodista del mateix diari, segurament Santiago Vinardell, explicava que l'exposició constava d'un centenar de quadres en els quals hi havia diplomes, mostres de llibres o *remenderia* (programes, invitacions...) i, en sengles vitrines, un recull de monogrames i una selecció de llibres i fullets; tot plegat, segons ell, demostrava recursos incomptables de concepció i d'execució.⁴³ El *Diario de Barcelona* manifestava que s'hi podien trobar totes les manifestacions de la tipografia, "*desde la composición corriente, limpia, bien espaciada, dando una mancha uniforme, hasta la composición que pudiéramos llamar monumental, en la que intervienen todos los recursos del arte*".⁴⁴

El detall de les nombroses obres que els Oliva presentaren en aquesta exposició ens és conegut sobretot gràcies a un article de Ramon Rucabado, publicat a la revista *Cataluña*,⁴⁵ en el qual comentava la significació d'aquesta exposició tipogràfica i en lloava el plantejament i el contingut. Les obres presentades consistien en diplomes (entre els quals n'esmenta especialment un de dedicat a Guimerà); llibres de bibliòfil; treballs acadèmics, com els de l'Institut d'Estudis Catalans; llibres de divulgació; i, sobretot, edicions modernes de luxe (*Poesies de*

⁴⁰ *Exposición local de industrias organizada por el Fomento del Trabajo de Villanueva y Geltrú*, El Trabajo Nacional, (Barcelona), XIII, 340, 1 setembre 1905, p. 543-545.

⁴¹ "Pequeñas Monografías de Arte", III, 36, novembre 1910.

⁴² Oberón [Emili Vallès i Vidal ?], *Breviario: Pórtico*, *La Tribuna*, 15 abril 1911, p. 4.

⁴³ S[antiago] V[inardell], *Salón Reig: Exposición Oliva*, *La Tribuna*, 28 abril 1911, p. 3.

⁴⁴ *Diario de Barcelona*, 22 abril 1911 (matí), p. 5.349.

⁴⁵ R[amon] R[ucabado], *Una Exposición Tipográfica, Cataluña*, V, 188, 13 maig 1911, p. 292-293.

Costa i Llobera, *Boires baixes*, *Liliana*, els *Sonets d'uns y altres* recollits per Pin i Soler...). Però al costat d'aquests treballs cultes, l'autor també destaca els catàlegs comercials o la *petite estampe* (menús, felicitacions de nadal, programes de concert), etc. Rucabado resumia així la lliçó de l'exposició Oliva a la sala Reig:

Amor al oficio; amor al arte; espíritu abierto y estudioso; constancia; austeridad. Estas virtudes son la resultante y la explicación de todo aquel museo de obras nobilísimas, tanto más apreciables cuanto no son las maravillas de orfebrería, las "impresiones aurificas y mirificas" de los impresores de lo raro, sino fuere simplemente lo NORMAL, lo sencillamente hijo del Estudio, del Arte y de la severa tradición Catalana.

Coincidint amb aquesta mostra els Oliva editaren una mena de catàleg, l'opuscle titulat *La imprenta considerada como una de las bellas artes*, que en certa manera representa una declaració de principis. El brevíssim text és acompanyat de 22 làmines amb reproduccions de diversos treballs més o menys recents de la casa.

▼ **Alguns llibres estampats per Joan Oliva (1899-1907) w**

Ha arribat l'hora de parlar de les obres estampades per Joan Oliva en el seu taller vilanoví. Diguem, per començar, que el públic es va sorprendre gratament pel fet que en una localitat petita i sense una gran tradició tipogràfica es poguessin fer aquella mena de treballs erudits i de qualitat, que van atreure clients de prestigi com ara la Societat Catalana de Bibliòfils o l'Institut d'Estudis Catalans, entre molts d'altres. De tota manera ha de quedar clar que només ens referirem a les impressions més destacades, ja que són legió els llibres de tota mena que podríem esmentar per la bellesa de la seva composició tipogràfica o per les il·lustracions que en molts casos els avaloren. Llibres de poesia, com ara alguns treballs de Víctor Balaguer; discursos del famós Carnestoltes vilanoví; reculls de prosa o volums de temàtica històrica o científica... fins i tot prosaics reglaments i ordenances de diverses corporacions, tots tenen algun tret que els fa cobejables pels col·leccionistes.

Una de les primeres obres mestres d'Oliva Impressor és l'edició del poema simbolista de Josep M. Roviralta, *Boires Baixes*, aparegut el 1902 amb excel·lents il·lustracions de Lluís Bonnín i partitures d'Enric Granados. Ha estat considerat una "obra d'art total" que integrava diverses modalitats artístiques. Els vuit dibuixos de Bonnín representen diversos passatges del poema; hi ha igualment uns frisos ornamentals que representen ocells. Des d'un punt de vista de disseny gràfic el llibre també és destacable per la compaginació tipogràfica del text, sòbria, potser fins i tot eixuta, però que revela l'interès per trobar maneres innovadores de presentar la pàgina impresa. Estampades en negre i vermell, amb abundants espais blancs, les pàgines de *Boires Baixes* fan un ús destacable dels ornaments purament tipogràfics. Les tapes són de tela rosa amb lletres d'or i un fris d'aus

voladores. D'aquest llibre, se'n van estampar dos-cents exemplars.

L'any 1904 apareixia el volum de Pin i Soler, *Sonets d'uns i altres*. Qualificat com a "rapsòdia de sonets", aquest llibre representa un altre *tour de force* de la impremta Oliva. Una copiosa introducció de Pin i Soler, dedicada a la forma poètica del sonet, dóna pas a diverses mostres de poetes catalans de diverses generacions i orientacions estètiques però sempre en aquella forma estròfica que aleshores els poetes joves tractaven de recuperar: així es troben sonets d'Alomar, Carner, Costa i Llobera, Martí i Folguera, Mercader i Vives, Montoliu, Morera i Galícia, Riera i Riqué, Ruyra, Tell i Lafont, Viura o Zanné. Josep Triadó va il·lustrar amb dibuixos a la ploma un sonet de cadascun dels poetes. Es tracta d'unes làmines a tota pàgina, amb representacions d'algunes de les principals poesies. De *Sonets d'uns i altres* se'n van estampar 50 exemplars en paper vitela fet exprés i 150 més en paper de fil. Els dibuixos originals de Triadó van ser presentats a la sala Parés en una exposició celebrada el desembre del 1904.

Un treball curiós és el llibre de Mariano Pardo de Figueroa, *Notas genealógicas que para tomar el hábito...*, aparegut el 1905 amb trenta-dues il·lustracions heràldiques a càrrec de Víctor Oliva.

Durant una colla d'anys la impremta de Joan Oliva va treballar per a la Societat Catalana de Bibliòfils, que es proposava rescatar els millors treballs de la literatura catalana medieval en edicions acurades. Per aconseguir els seus fins van encarregar a Eudald Canibell que dissenyés per a ells un tipus exclusiu de lletra gòtica. Amb motiu del llançament comercial d'aquest tipus, conegut com a Gòtic Incunable Canibell, la impremta Oliva va fer-ne també dos fullets promocionals. El més destacat porta per títol *Salut a tots que Déu nos do* i aparegué l'any 1904. Tot i que només consta de vuit pàgines de 18 x 11 cm, demostra una intensa devoció per la lletra gòtica, si bé l'aproximació no deixa de ser-hi irònica. Estampat a tres tintes, negra, vermella i blava, s'hi expliquen els motius que van portar a la recreació dels esmentats tipus gòtics. Com a mostra de les diferents utilitzacions possibles, s'hi troben diversos textos medievals, de Ramon Llull i altres. Per acabar, Joan Oliva hi exposa *Los deu Manaments del estampador pera compondre expertament ab los characters gotichs antichs*. D'aquest treball, se'n van fer tres tiratges, en papers diferents (paper de les manufactures imperials del Japó, paper acotxat i paper Guarro verjurat) i destinats a finalitats també variades.

Pels mateixos temps també es va executar a can Oliva el prospecte *Tipos góticos incunables*, que presenta els tipus de Canibell d'una manera més sistemàtica: dóna mostres del caràcter en els seus diversos cossos, ja sigui a la manera original amb nombroses contraccions o amb la puntuació moderna; mostra diversos models de llibre, imitant els exemples medievals i també models dels petits impresos als quals esqueia aquesta tipografia, com ara recordatoris o diplomes acadèmics.

Amb el Gòtic Incunable, Joan Oliva va poder fer diversos llibres per a la Societat Catalana de Bibliòfils. El primer va ser el *Llibre de Santa Maria*, de Ramon Llull, aparegut el 1905. El caràcter estrictament tipogràfic del volum, només alterat per una xilografia estampada a la coberta, sembla voler insistir en la idea d'un revival dels primers anys de la impremta. El segon llibre de la Societat Catalana de Bibliòfils en caràcters Canibell és la *Istoria de Jacob Xalabin* (1906), que reproduïx una novel·leta catalana medieval ambientada en terres otomanes. A la portada, el títol és envoltat per una orla amb una escena de cacera i ornament d'entrellaç, en un estil que s'adiu força al seu contingut. Finalment, el mateix any va aparèixer el *Cançoner dels comtes d'Urgell*. El manuscrit original, pertanyent a la col·lecció de la Biblioteca Nacional de Madrid, conté un cançoner trobadoresc amb poesies de Cerverí de Girona, Guillem de Cervera i Guillem Torrella. L'edició que en va fer la Societat Catalana de Bibliòfils conserva totes les característiques dels llibres anteriors de la mateixa sèrie.

Una obra similar serà l'edició facsímil del llibre de Diego de San Pedro, *Cárcel de amor* (1906), extreta de l'únic exemplar d'aquesta obra del segle XV conservat a la British Library.

Al marge de les edicions de la Societat Catalana de Bibliòfils, un dels llibres més notables estampats per Joan Oliva va ser l'estudi de Font i Gumà sobre les *Rajolas valencianes y catalanas*, aparegut el 1905. Aquest llibre, notable pel seu contingut, destaca també per la seva presentació gràfica i tipogràfica. L'arquitecte vilanoví Font i Gumà posseïa una important col·lecció de rajoles antigues i en aquest llibre establí les bases per a l'estudi d'aquesta faceta essencial de l'art català medieval. El volum, de gran format, conté reproduccions detallades de diversos exemplars de rajoles gòtiques.

Una obra curiosa és el llibre de Justo Sierra, *Juárez, su obra y su tiempo*, del 1906. Es tracta d'un llibre inusual en el conjunt de la producció de Joan Oliva. Editat per la casa mexicana de J. Ballecá y Compañía, tot i que fou estampat a Vilanova, aquest llibre gran foli es caracteritza per uns ornaments d'ascendència asteca o maia, creats per Víctor Oliva. Al llarg del volum també s'encarten trenta-dos retrats, fets al carbó per Ramon Casas. Els personatges que hi apareixen són l'autor Justo Sierra, el biografiat Benito Juárez, i diversos protagonistes de la narració, com el general Prim, l'emperador Maximilià, Porfirio Díaz...

L'any 1907 es va estampar un volum amb *Poesies* de Miquel Costa i Llobera. Editat per Gustau Gili, el llibre tingué una tirada de 550 exemplars (15 en paper Japó i 535 en paper de fil), tots numerats. El volum presenta a l'inici de cada poesia un ornament entorn del títol o la primera lletra i, al final, un petit culdellàntia. Els diversos ornaments, en vermell, presenten formes diverses (tres cercles

entrellaçats, un cercle i tres cintes, betes, branques i corones de llorer, fullaraca, una mena de greca, cartel·les, etc.) La coberta presenta el dibuix d'uns liris.

v L'anuari Oliva i la consagració pública (1907) w

Un dels volums més notables de la producció de la impremta va ser l'*anuari Oliva*, aparegut també el 1907. Aquesta publicació va ser per a Joan Oliva i els seus fills un autèntic *tour de force* que havia de tenir efecte com a element d'autopropaganda. Moltes impremtes feien almanacs amb aquesta intenció i, tot i que aquest anyari no tingui de fet funció de calendari, en certa manera el seu origen pot ser similar. Pel seu contingut se situa a mig camí en la línia evolutiva entre el ple Modernisme i el que arribaria a ser anomenat Noucentisme: el seu subtítol, *Ensaig de materialisació d'un moment intel·lectual*, potser sona pretensions, però s'ha de confessar que certament en aquell any de 1907 la situació de la cultura catalana es prestava a aquesta mena de propostes i l'anuari pren partit per uns artistes i literats concrets, joves i vells, encara que després no tots assoliran el mateix estatus. A part de glòries passades com ara Rusiñol o Aguiló, hi col·laboren literats com Casellas (amb un text sobre el llibre de les *Rajoles*), i també hi ha textos de Josep Carner, dels poetes de l'escola mallorquina, etc. Pel que fa als artistes, s'hi glossen les aquarel·les de la *Catalunya grega* de Llaverias o els ex-libris de Triadó, però al costat de tot això també es parla del gravador ex-librista alemany Bruno Héroux, de publicitat, o fins i tot de fotografia –una gran absent en les teoritzacions noucentistes–, i hi ha aportacions d'artistes de la generació modernista, com Ramon Casas i Alexandre de Riquer. El volum publicat el 1907 consta d'una norantena de pàgines més un apèndix de vint-i-vuit (amb el catàleg de les primeres quaranta-cinc obres sortides del taller Oliva) i diversos anuncis. Se'n van fer cinc-cents exemplars, en paper japó i paper allisat acigronat.

Ens interessa destacar el fet que la impremta Oliva, la qual malgrat demostrar sempre una trajectòria ambiciosa no deixava de ser, objectivament parlant, un establiment petit, es va atrevir a llançar aquest volum amb el sol reclam del seu nom comercial. Pel que fa a la promoció directa de la impremta Oliva el volum no només comptava amb el pur treball tipogràfic, sinó que al final s'hi troba una relació de les primeres quaranta-cinc estampacions de la casa, entre 1900 i 1907; de cadascuna n'hi ha una completa fitxa bibliogràfica, que posa de manifest la diversitat d'autors que els havien confiat la publicació de les seves obres. Amb aquesta llista els Oliva potser també pretenien demostrar la seva versatilitat com a impressors. L'*Anuari Oliva* no va tenir continuïtat, si bé ens consta que se'n projectava un per al 1908 en el qual hom pensava "posarhi una colecció de boxos triats de romansos, aucas, estampes y goigs", entre altres.

Encara el 1907 va aparèixer un recull dels *Ex-libris Renart*, amb textos de Víctor Oliva. Publicat amb l'ajut del col·leccionista d'ex-libris Josep Monsalvatge, aquest

volum tirat a 300 exemplars en paper allisat acigronat recull tots els ex-libris creats per Joaquim Renart fins aquell moment. Cada doble pàgina conté, en una banda, els textos explicatius amb una caplletra de Renart, i en l'altra cadascun dels cinquanta-dos ex-libris (tots en gravat ploma excepte tres de calcogràfics).

Un altre dels llibres importants del mateix any és *Liliana*, poema d'Apel·les Mestres justament celebrat sobretot per les 78 il·lustracions del mateix autor, que també hi va fer els ornaments de la coberta, portada i portadella, a més de dues marques, una per a ell mateix i una altra d'especial per a la impremta. Els dibuixos (disset frisos, i la resta unes excel·lents composicions a tota plana) recullen tots els trets del món fantàstic del seu autor. Els dibuixos originals d'Apel·les Mestres van ser objecte d'una presentació especial a la Sala Parés de Barcelona, el febrer del 1908. De *Liliana* se'n van fer 12 exemplars en paper japó i 1.000 en paper fabricat expressament, cosa que ens sembla un tiratge molt abundant per a l'època.

▼ Els llibres dels darrers anys (1907-1910)w

Des que el 1907 fou creat l'Institut d'Estudis Catalans, la impremta Oliva hi estigué estretament vinculada i estampà algun dels seus primers treballs. L'amistat dels Oliva amb Josep Pijoan i altres membres de l'entitat científica devia afavorir aquesta situació. Així, va ser als tallers vilanovins que es va estampar la *Constitució de l'Institut d'Estudis Catalans* (1907, 8 pàgines), així com altres treballs menors. La impremta també va ser encarregada d'imprimir el primer *Anuari* de l'IEC, aparegut el mateix any. Els tres volums del treball erudit de Botet i Sisó dedicat a *Les Monedes Catalanes* van aparèixer entre 1908 i 1911. El text de Botet i Sisó havia estat premiat al Concurs Martorell de 1907 i encara que la seva publicació s'havia iniciat al marge de l'Institut va acabar essent assumida per la corporació científica.

Un caràcter similar té el *Catàlech de la Biblioteca Musical de la Diputació de Barcelona*, establert pel musicòleg Felip Pedrell i imprès en 1908-09. Obra en dos volums de la qual es van fer 500 exemplars en paper de fil, el seu tret més destacat és la inclusió de moltes reproduccions facsímils de partitures de diverses èpoques.

El 1909 aparegueren dues interessants publicacions d'art: la *Historia, teoría y técnica ornamental y decorativa de Egipto*, de Ricardo Agrasot, excel·lentment presentada, amb una coberta en estil modernista, similar al de certs treballs de Triadó, que mostra una composició de tiges vegetals amb fulles i fruits circulars, estampat en tintes planes de colors vermell, verd poma, groc; i *Sorolla: su vida y su arte*, de Rafael Doménech.

Dos llibres fets alhora i acabats simultàniament, *Castell d'amor* i *Eximplis e miracles de Sent Benet* aparegueren el 1910 amb un mateix format i compostos en Gòtic Incunable Canibell. Tenen una caixa de text petita en relació amb el full de paper; impresos a tres colors, negre, vermell i blau són avalorats amb cobertes que reproduïen gravats d'època (segle XV). En tots dos es llegeix que se'n va fer una "Edició de pocs exemplars alguns d'ells en paper Japó."

També és del 1910 *Els dolços indrets de Catalunya*. Aquest àlbum, format per 39 il·lustracions de Pere Torné Esquius, ha assolit una consideració important en el context de la formació de l'estètica noucentista. El pròleg que Joan Maragall hi va escriure afirma que als dibuixos hi ha reflectides les coses quotidianes però que la seva contemplació, a través del filtre de la personalitat de l'artista, permet anar més enllà. Els dibuixos de Torné Esquius no necessiten comentari: amb gran simplicitat de línies, retraten interiors domèstics plàcids, detalls arquitectònics, etc. Segons un prospecte previ d'aquest llibre, quasi quadrat, se'n farien 500 exemplars en paper de fil, mentre que de paper japó només s'estamparien els que s'hi subscriuïssin (dada que ignorem si es va arribar a materialitzar, ja que no hem localitzat cap exemplar de paper japó).

El llibre de Francesc de Bofarull, *Los animales en las marcas del papel*, no es va publicar fins al 1910, tot i que ja feia anys que s'anunciava. El llibre comprenia només les marques que contenen representacions d'animals, reals o mitològics, que deuen ser la majoria, i que en tot cas era més factible d'estudiar conjuntament. Format per un breu text de 12 pàgines seguit de les reproduccions acurades de 762 marques, estampades en gris i classificades per tipologies (bou, peix o gall, però també unicorn o sirena), al peu de cada imatge s'indica la data i l'origen de cada exemplar. Les pàgines són compostes sàviament i s'hi endevina una trama subjacent que fa que els diferents dibuixos ocupin bé el seu lloc en la pàgina. Segons un prospecte previ només se'n pensaven comercialitzar 250 exemplars.

Aquell any també es va imprimir un interessant catàleg: *Exposició Albéniz – Néstor – Smith – Andreu*. L'exposició d'aquests quatre artistes al Fianç Català va tenir certa repercussió en l'ambient artístic de Barcelona i ha estat sovint recordada per l'homogeneïtat de totes les obres presentades, influïdes en certa manera per l'anglès decadentista Aubrey Beardsley, cosa que va fer que ja en aquell moment la mostra fos citada com "*la famosa exposició de los refinados*". El fullet catàleg era il·lustrat amb treballs dels quatre expositors i amb uns textos de presentació a càrrec de plomes amigues. La tipografia i compaginació del petit catàleg en fan una obra interessant i innovadora que no sembla haver tingut continuïtat. El conjunt s'estampà en colors bordeus (per als textos) i vermell (per a les caplletres i per a diversos ornaments geomètrics).

v Revistes i petit imprès w

En aquest succint repàs per la producció de la impremta en els anys que la va dirigir Joan Oliva no podem oblidar les revistes i els restants treballs gràfics obrats sota la responsabilitat del nostre biografiat. Al marge del *Boletín de la Biblioteca-Museo-Balaguer*, ja esmentat, i que sota la seva responsabilitat va aparèixer entre el 1900 i el 1904, cal assenyalar dos volums (1903 i 1905) de la important *Revista Ibérica de Exlibris*, plena de reproduccions i comentaris erudits sobre l'ex-librisme antic i modern, en els anys més efervescents del grafisme modernista. Ja hem esmentat també la *Revista Gràfica*, òrgan de l'Institut Català de les Arts del Llibre i de la qual Joan Oliva en va ser el responsable el 1903-04.

També es van imprimir al taller Oliva les publicacions vilanovines *Fomento del Trabajo* (1906-07) i *Costa de Ponent* (entre 1906 i 1908), així com la *Revista Musical Catalana*, òrgan de l'Orfeó Català (1909) i el *Boletín de la Sociedad de Atracción de Forasteros* de Barcelona (1910-1921). Una revista important va ser "Los Deportes", ja existent d'abans però que entre 1909 i 1910 va ser impresa a Vilanova per Joan Oliva: en aquesta breu etapa la publicació, sense perdre el caràcter informatiu sobre el món de l'esport, esdevingué una de les revistes més ben presentades i elegants. També s'hi van fer alguns dels fascicles de la publicació madrilenya *Pequeñas Monografías de Arte*.

Pel que fa a la varietat multiforme d'allò que anomenem petit imprès o *remenderia*, la simple enumeració de les diferents menes de treball obrades a can Oliva ocuparia ja un gran espai. Diguem només que s'hi van fer cartells (un dels més notables és el d'Ismael Smith per a un *Concurso Nacional de Esgrima*, del 1910); diplomes (per a clients tan variats com la Universitat d'Oviedo i la Basílica de Covadonga, o altres entitats de Vilanova i la Geltrú, com ara l'Escola Superior d'Indústries o l'Ateneu Vilanoví amb motiu del seu trentè aniversari celebrat el 1907, tot i que el més notable és el diploma que la Unió Catalanista va dedicar el 1909 a Àngel Guimerà); goigs; vinyetes publicitàries; calendaris; postals (en destaca una notable sèrie amb vistes fotogràfiques de Vilanova, degudes a Enric Rebutós); paper de carta i altres impresos d'identitat personal o corporativa per a innombrables clients; prospectes comercials de tot tipus, així com una gran diversitat d'impresos anunciadors d'esdeveniments culturals: exposicions d'art, programes de concerts (són cèlebres els de l'Associació Wagneriana) o d'obres de teatre; i també centenars d'altres treballs com ara recordatoris de naixements i bateigs, de primeres comunions, casaments i defuncions, així com targes de tota mena, notificacions de festes religioses i civils, conferències... En tots aquests casos el tipògraf presta la màxima atenció a tots els detalls, sense preocupar-se pel caràcter efímer que quasi sempre tenien aquesta mena d'impresos: en efecte, sempre hi utilitza papers de qualitat i disposa amb correcció i elegància els elements, encara que només es tracti de textos; però sovint a més hi afegeix il·lustracions degudes a grans dibuixants de la Catalunya del moment, com ara

Ismael Smith, Alexandre Cardunets, Josep M. Roviralta, etc. Per això no és estrany que des del primer moment hi hagi hagut nombrosos col·leccionistes que s'hagin sentit atrets per aquests impresos que ara podem valorar des d'un punt de vista estètic però que també tenen una gran utilitat com a documents històrics, ja que ens permeten reconstruir la vida social, associativa i cultural de la Vilanova de principi de segle xx.

▼ Mort de Joan Oliva w

De fet, els darrers temps, Joan Oliva Milà ja estava malalt i no es va poder ocupar gaire del treball a la seva impremta, tasca que confià als seus fills. Tot i que s'havia inscrit al Congrés Nacional de les Arts del Llibre, que es va celebrar a Barcelona el mes d'octubre de 1911,⁴⁶ no sabem si va tenir temps de fer-hi cap intervenció. Segons el periodista Santiago Vinardell,

*prematuramente aviejado por desengaños de amistad y por la pasión que ponía en todas sus empresas, se vio aquejado desde 1910 por una enfermedad del corazón, que le llevó en poco tiempo al sepulcro.*⁴⁷

En efecte, el patriarca morí a Vilanova el dia 5 de desembre del 1911, després de llargues setmanes d'aguda malaltia. La seva esposa moria l'any següent. Amb motiu de la mort de Joan Oliva, l'esmentat Vinardell, estretament lligat a l'establiment tipogràfic, li dedicà un breu comentari al diari *La Tribuna* on glossava dues obres que anomena pòstumes (*Eximplis e miracles de Sent Benet i Castell de Amor*), i el caracteritzava de molt lligat a Vilanova:

*Y es que la obra del impresor Oliva es mediterránea. La larga contemplación del mar latino –serenidad y fortaleza– contribuyó a dar temple a aquel espíritu modernísimo y cultivado.*⁴⁸

Josep Pijoan també s'havia referit a l'impressor amb termes laudatoris en un article publicat l'any 1907 al diari *La Veu de Catalunya*.⁴⁹ Pijoan, que estigué vinculat a la casa en diverses ocasions, caracteritzava Joan Oliva com una combinació del gall i el lleó que decoraven la façana del seu taller, i suggeria que aquests trets serien heretats pels seus fills Víctor i Demetri. De tota manera, tot i que, segons un article aparegut a la Revista Gràfica, Joan Oliva deia:

... que él nunca podía tener en su casa más de seis ú ocho trabajadores, porque así puede dirigirlos personalmente y se hace en ella lo que piensa y lo que siente, y si

⁴⁶ *Revista Gràfica*, XI, 7-9, juliol-setembre 1911; *Boletín del Congreso Nacional de las Artes del Libro*, I, 6, 18 setembre 1911, p. 33.

⁴⁷ *Keepsake*, 1915, p. 24.

⁴⁸ *La Tribuna*, 19 gener 1912, p. 4.

⁴⁹ J[osep] Pijoan, *Anuari Oliva: Impremta Joan Oliva, de Vilanova*, *La Veu de Catalunya*, 1 juny 1907.

*llegara el día en que en su ciudad nativa se desarrollare la imprenta en proporción de las grandes capitales, sería cosa de emigrar a la montaña.*⁵⁰

El cert és que els seus fills no van seguir aquesta tendència del seu pare i van acabar establint els tallers a Barcelona. Des del principi la impremta Oliva tenia una delegació a Barcelona, ciutat on, en definitiva, residia la major part dels seus clients. Per això al final l'establiment deixà Vilanova i passà a Barcelona, el 15 d'abril del 1915; tant el taller com les oficines s'instal·laven al carrer de Casanova, 169. L'últim treball executat a Vilanova va ser un opuscle dedicat a glossar la història de l'establiment, el *Keepsake* o recordatori escrit per Santiago Vinardell, en el qual es troben referències a la biografia del seu fundador, als treballs realitzats, a la seva posició estètica i a les influències més o menys reconegudes.

v Paraules finals w

Joan Oliva és un d'aquells personatges que contribueixen a elevar el nivell cultural de la seva societat a través d'una tasca callada però seriosa i constant. Sense fer soroll, sense que el seu nom transcendís amb prou feines més enllà dels àmbits a què es dedicà professionalment (com ensenyant, escriptor, bibliotecari i tipògraf), va saber donar sortida a una sèrie de requeriments que la vida vilanovina i catalana tenia plantejats en els anys del Modernisme. Si avui, amb la perspectiva d'un segle, considerem aquells anys de final del segle XIX i principi del XX com un dels més brillants de la nostra història és sobretot gràcies a la conjunció d'una sèrie de personatges que des de diversos àmbits, des de diversos indrets de Catalunya, però sempre amb una insubornable vocació de servei al país, van saber donar a les seves realitzacions aquell segell alhora personal i comunitari, local i universal, modern però arrelat en les bones tradicions de la civilització.

Joan Oliva Milà pot ser considerat indiscutiblement un dels més destacats tipògrafs de la Catalunya del seu temps, si no el més destacat. També fou una gran aportació la seva tasca de bibliotecari, preocupat a conjugar l'erudició amb el lliure accés dels coneixements al nombre més gran possible de persones. Per tot això el que va ser un dels seus convilatans mereix ser recordat i conegut més a fons per les actuals generacions. És cert que els bons coneixedors de la història moderna de Vilanova mai no han deixat de reconèixer el valor de les seves aportacions. A un nivell més general, pel que fa a la divulgació del personatge, cal celebrar el fet que des del 1995 hom hagi donat el nom de Joan Oliva a la biblioteca pública de Vilanova i la Geltrú, situada davant mateix de l'Ajuntament. Avui, amb aquest RETRAT de Joan Oliva Milà, confiem que la seva figura sigui encara una mica més assequible per a tothom.

⁵⁰ *Revista Gràfica*, XI, 1-6, gener-juny 1911, p. 37.

Novembre de 2001